

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Karlholms kyrka är en liten träbyggnad belägen i utkanten av det gamla bruksområdet, vid dess östra utfart. Framför kyrkan är det en parkmiljö med spridda löv- och barrträd, och stora gräsytor som sluttar ned mot bruksån. Bakom kyrkan står en skogsriddå.

Snett över vägen finns herrgård och brukskontor, åt andra hållet ligger det gamla spannmålsmagasinet. Klockstapeln står skild från kyrkan, vid bruksdammen 300 meter i nordväst, intill rader av gamla smedbostäder.

2.2 Kyrkan

Karlholms kyrka från 1730-talet är en av landskapets minsta kyrkor. Dess historia är helt knuten till brukets utveckling och omvandling. Formen och storleken är mera som en herrgårdsflygel än en kyrka, men den byggdes dock som en mindre version av den tio år äldre kyrkan i Lövsta bruk.

Exteriören gör ett ålderdomligt intryck, dels genom säteritaket, som är typiskt för den karolinska stilen vid början av 1700-talet, och som därtill är täckt med traditionella kyrkspån, dels genom fönstrens proportioner och indelning som också är typisk för denna tid. Dagens maskinhyvlade panelfasad är däremot karakteristisk för det sena 1800-talet, då kyrkan flyttades och renoverades. Samtidigt har färgsättningen 1700-talsprägel. Vapenhuset har samma västliga placering som det ursprungliga, medan sakristian mot söder tillkom på 1890-talet.

Kyrkorummet är en sal med ett brett spegelvalv, där mittfältet ramas in av ett listverk som vilar på tre par pelare. Fönstren sitter regelbundet på lång- och kortsidor, men bakom altaret finns en rund stickkupa med glasmålning och bakom orgelläktaren finns en enkel takkupa.

Kyrkans äldsta inredningsdelar från 1737 är predikstolen, samt den gamla altartavlan som nu sitter på sydväggen. I övrigt har interiören en stark 1890-talsprägel, där all inredning har snickarglädjens profiler och utsmyckningar, och dessutom är till stor del ådringsmålade.

Nästa epok som satt spår är 1900-talets mitt, då väggar och tak kläddes med den lokalt tillverkade porösa träfiberskivan, som sedan målades. Det senaste skedet är 1900-talets sista decennium, då bänkarna glesats ut, golvet gjorts ljusare och färgsättningen ändrats något.

2.3 Klockstapeln

Klockstapeln står vid bruksgatan, granne med kvarnen och raderna av smedbostäder från 1700-talet. Fasadpanelen är rödfärgad, listverk och dekor är i vitt, urtavlor svarta och spåntaken tjärade. Framför den gula dörren ligger en kvarnsten som trappa.

Ända sedan stapeln stod färdig 1739 har den gjort tjänst både för arbetsringning och kyrkringning. Den är en tornstapel med öppet klockrum. Den fyrkantiga "kroppen" med kraftiga listverk har barockkaraktär, medan de svängda takfallen och klockrummets räcke har rokokoform. Kanske genomgick den en ansiktslyftning efter 1700-talets mitt? Stapeln hör till en familj med bruksstaplar, där Dannemorastapeln från 1754 är nästan exakt likadan.

2.4 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

2.4.1 Sammanfattning

Karlholms kyrka och klockstapel är typiska produkter av 1700-talets bruksmiljö, och de har under seklens lopp påverkats av växlande stilideal samt av industrins prioriteringar och ekonomi.

2.4.2 Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kyrkans material och färgsättning har avgörande betydelse för det genuina intrycket av exteriören. Hela exteriören utgörs av välbevarade 1800-talsdelar.
- Interiören är ett gott exempel på det sena 1800-talets snickeriinredning och färgsättning. Bänkar, fönster, dörrar, foder m fl lister är omistliga. Brädgolven är mycket värdefulla.
- Predikstolen är ett mycket värdefullt minne från kyrkans äldsta tid, som genomgått renoveringar under 1800-tal och 1900-tal.
- Skivmaterialet från 1940-talet på väggar och i tak är praktiskt taget unikt för en kyrkointeriör. Det har en karakteristisk ytstruktur och bemålning, och berättar om de starka banden mellan industrin och kyrkan,.
- Ljuskronor i mässing och vägglampetter i järn är värdefulla exponenter för material och hantverk under skilda tider.
- Korffönster, altaruppsats och orgelläktare har utformning och yta som är typisk för 1800-talets slut.
- Sakristians spegeldörrar och ovanliga tak är omistliga delar av interiören.
- Kyrktomtens karaktär av öppen parkmark är betydelsefull för intrycket av kyrkan, och för att den förblir synlig i den äldre bruksmiljöns utkant.
- Klockstapeln är ett välbevarat och omistligt inslag i bruksmiljön, som samtidigt har en stark anknytning till brukskyrkans historia.
- Autentiska material, färgsättning och byggteknik är avgörande för klockstapelns dokumentvärde.

2.5 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Upplandsmuseet, faktarummet, ärendearkivet
Internet, Historiska museet, databasen Medeltidens bildvärld
Gad, Helge. Jordbruk och industri /.../ i Västland. UNT:s julbilaga 1950
Molin, Harry. Karlholms bruks bok. 1950
Ljungström, Lars. Västlands kyrka och Karlholms kapell. Upplands kyrkor 190. 1982

Tierp tar till vara, Tierps kommun och Upplandsmuseet. 1986.

Isaksson, Olov. Vallonbruk i Uppland. 1995

Söderlund, Niclas (kyrkvaktmästare). Muntliga uppgifter 2006-06-15

Graffiti i klockstapeln, 1774-1990